

‘Sîret: Nebevî Mesajın Evrenselliği’ Sempozyumu, 09–10 Mayıs 2008, Meram/KONYA

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından düzenlenen ve *Nebevî Mesajın Evrenselliği* alt başlığını taşıyan ulusal *Sîret Sempozyumu* 9–10 Mayıs tarihlerinde Konya’da gerçekleştirildi. Yurtiçinden bilim adamlarının katıldığı sempozyumda Hz. Peygamber’in ortaya koyduğu nebevî mesajın evrensel nitelikleri ve insanlığa sunmuş olduğu evrensel değerler, çağımız sorunları karşısında nebevî mesajın konumu gibi konular gündeme getirildi. Hz. Peygamber’in ardında bıraktığı nebevî kültür mirasının sadece Müslümanlara değil tüm insanlığa bir umut ışığı olduğu Kur’ân, Sünnet ve İslâm Tarihi bağlamlarında yapılan analizler sonucu ortaya kondu.

Sempozyumun açılış konuşması Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ahmet Önkâl tarafından yapıldı. Önkâl konuşmasında, değerlerin evrensel nitelik taşıyabilmesi için korunmuşluk, tüm insanlığa hitap edebilme, uygulanabilir ve statiklikten uzak olma şeklinde dört temel özelliğe sahip olması gerektiğini belirtti. Kur’ân-ı Kerîm’in ilk halinin muhafaza edilmiş olması, ayet ve hadislerin insanlığı kuşatıcı mesajlar içermesi, tarihsel birikim ve her dönemde kendini ifade edebilme gibi yönleriyle de İslâm’ın bu dört özelliği haiz olduğu Prof. Önkâl tarafından vurgulandı. Sempozyumda

sunulan tebliğler de Prof. Dr. Ahmet Önkâl’in dikkat çektiği bu noktaların detaylı bir biçimde açılımını sağladı.

Sempozyumun birinci oturumunda Prof. Dr. Ramazan Altuntaş ve Doç. Dr. Fethi Ahmet Polat tarafından sunulan tebliğlerde nebevî mesajın hangi açılardan evrensel niteliklere sahip olduğu üzerinde duruldu.

Ramazan Altuntaş konuşmasına, evrensellik tartışmalarının ilk çağdan modern döneme kadar insan düşüncesinin temel sorunlarından biri olduğuna değinerek ve tartışmalar hakkında özetleyici bir çerçeve sunarak başladı. Ait olunan toplumun inanç ve kültür değerlerine göre tanımlanamama, görecelikten uzak ve tarihsel olgulara değil insanın özüne ait olma evrensel oluşun başlıca ilkeleri olarak belirtildikten sonra nebevî mesajı evrensel nitelikli kılan özellikler üzerinde duruldu.

Tebliğin devamında Ramazan Altuntaş, Kur’ân’ın kendisini “*bütün insanlar için yol gösterici*” olarak tanımlamasını nebevî mesajın evrenselliğini ortaya koyan temel özellik olduğunu belirttikten sonra bu konuda şunları söyledi:

“Bütün dinlerde olduğu gibi, İslâm’ın da kendine özgü değerleri vardır. Bu değerlerden bir kısmı özel manada Müslümanlar arası ilişkilerde geçerliliğini korurken; diğer bir kısmı da genel-geçerlik vasfını haiz olup bütün insanlığı ilgilendirir. Hz. Muhammed (sav) önceki peygamberlerde olduğu gibi sadece kendi kavmine değil, tüm insanlığa, şuurlu varlıkların tamamına bir rahmet peygamberi olarak gönderildi. Dolayısıyla nebevî mesaj evrenselliğini Kur’ân’ın bu kuşatıcılığından alır; çünkü nebevî mesajı insanlığa taşıyan Hz. Peygamber’in sünneti Kur’ân’ın fiili bir yorumudur ve bu noktada birbirleriyle sıkı bir örtüşme içerisindedirler. Kur’ân ve sünnet sadece kendilerine tabi olanlar için değil, aynı zamanda Müslümanlar dışında şuurlu tüm varlıklara iyiliği emreden kuşatıcı bir mesajı içerir.”

Nebevî mesajın sadece Müslümanlara değil bütün insanlığa yönelik olduğunu gösteren bir diğer özelliğinin de söylem dilinde aranması gerektiğini belirten Altuntaş, bu duruma örnek olarak Kur’ân-ı Kerîm ve Veda Hutbesi’nde özelde Müslümanlara yönelik “Ey iman edenler”in yanında “Ey insanlar”, “Ey Ademoğulları” şeklinde tüm insanlara yönelik hitap cümleleriyle başlayan bölümleri gösterdi. Öte yandan kapsam alanı ve söylem dili dışında Kur’ân-ı Kerîm’in dogmalar önermemesi ve indirildiğinden bu yana üzerinde herhangi bir değişikliğin yapılmamış olması da nebevî mesajın evrensel kuşatıcı

* Sözkonusu sempozyuma dair bu tanıtımın, ilk defa Meridyen Destek Derneği’nin bir faaliyeti olarak yayın hayatına devam eden www.sonpeygamber.info internet portalında yayımlanmıştır.

cılığı konusunda vurgulanması gereken noktalar olarak belirtildi. Bu çerçevede Kur'an dogmatik önermelerle belli tarihsel koşullara bağlı olarak değil, tüm zamanlara hitap eden ilahî bir mesaj olarak değerlendirildi. Altuntaş'ın tespit ettiği üzere Kur'an-ı Kerim indirildikten sonra üzerinde eğer bir değişiklik yapılmış olsaydı kuşkusuz bunlar insanlar eliyle olacaktı ve bu da onun içeriğinin kişiler, dönemler ve mekânlardan bağımsızlığını etkileyecekti. Fakat nebevî mesajın temel kaynağı Kur'an-ı Kerim herhangi bir değişikliğe veya müdahaleye uğramamış, orijinal içeriğindeki evrensel temelli değerler, olduğu gibi muhafaza edilmiştir.

Oturumda ikinci olarak söz alan Doç. Dr. Fethi Ahmet Polat ise tebliğinde Hz. Peygamberin ilahi mesajı Arap dilinde taşımış olmasının, onu yerel kılarak evrensellikten uzaklaştırıp uzaklaştırmayacağı konusunda değerlendirmelerde bulundu. Değerlendirmelerine dindeki evrenselliğin insan merkezli olması gerektiğini vurgulayarak başlayan Ahmet Polat nebevî mesajın evrenselliği konusunda elçi seçimi ve risâlet dili konularına yoğunlaştı. Hz. Peygamber'in nebevî mesajını Arapça yoluyla iletmesinin, mesajı yerelleştirme gibi bir sonuç sebep olup olmadığı sunulan tebliğde sorgulandı. Ahmet Polat bu konuda Arapçanın "verili" olarak yeterli olduğunu belirterek, Kur'an'daki evrensel kodlamaların da ancak Arapçayla anlaşılabilceğini fakat bu durumun mesajı yerel kılmayacağını belirtti.

Birinci oturumda nebevî mesajın evrensel niteliklerinin konu edildiği sempozyumun ikinci oturumunda ise nebevî mesajın insanlığa sunduğu evrensel değerler ele alındı.

Nebevî mesajın temel hak ve özgürlüklere bakışı konusunda detaylı değerlendirmelerin yer aldığı tebliğiyle ilk olarak Doç. Dr. Adem Apak söz aldı. İnsanlık tarihinin bir hak ve hürriyetler tarihi olduğunu söyleyerek söze başlayan Adem Apak insan hakları konusunun günümüz dünyasında devletlerin birinci amaçları, siyaseten meşruiyetlerinin birinci şartı olduğunu vurguladı. Tebliğin devamında çağlar öncesinden beri nebevî mesajın bu konuda neler söylediği hakkında değerlendirmelerde bulunan Apak, başlıca şu tespitlere yer verdi:

"Batının insan hakları konusunda sicili pek temiz değildir. Oryantalist araştırmacı Bernard Lewis'in belirttiği gibi Hıristiyan Dünyasında insani haklara riayet bir "görev" sayılırken, İslâm Dünyasında, İslâm kültüründe bu bir "meziyet" addedilmek-

tedir. İslâm fıkhdaki "ismet-i ademiye" prensibince İslâm hukukçuları evrensel bir anlayışı benimsemişlerdir. Ademin, yani insanın merkeze alınması cinsiyet ve ırk gibi ayırıcı-ötekileştirici unsurların da hukuken etkisiz kılınmasına ortam sağlamıştır.

İslâm'a göre insani haklar Batıdaki gibi bireyin sonradan kazandığı değil, bizzat doğuştan sahip olduğu haklardır. Kişinin bu haklara doğuştan sahip olması ise onunla Allah arasında yapılan bir akdin varlığına işaret eder. Yine nebevî mesajda insan hakları politik bir araç olarak değil, insani olgulara dayalı olarak ele alınmıştır. Allah tarafından korunmaya alınmış olan İslâm hukuk literatüründeki "kul hakkı" insan hakları anlayışının nebevî kültürdeki özgün halidir. Kul hakkı bağlamında insani haklara sağlanan özerkliğin en önemli göstergesi bu alanı ihlal edenlerin yani kul hakkına girenlerin Allah tarafından affedilmeyeceği, mağdur kişinin burada söz sahibi olacağıdır. İnsan haklarının beş ana başlığı olan hayatın, aklın, dinin, neslin ve malın korunması İslâm hukukunda güvence altına alınmıştır ve bu uğurda hayatlarını yitirenlere şehitlik mertebesi layık görülmüştür."

Bu temel tespitlerinin ardından nebevî kültürde yer alan "Dinde zorlama yoktur" düsturunun din ve vicdan hürriyetinin korunması hakkında konulmuş açık kural olduğunu belirten Apak, Medine Vesikası'nın da insan hakları açısından tarihte yapılan en önemli sözleşmelerden biri olduğunu altını çizdi. Muhtevası itibarıyla Veda Hutbesi'nin ise insan hakları konusundaki ilk evrensel bildirge niteliğini taşıdığı belirtilen tebliğde son olarak Osmanlı'daki bir arada yaşama tecrübesi, nebevî kültürün somut bir uygulama örneği olarak verildi.

Prof. Dr. Celal Kırca ise tebliğine farklı bilim dallarına mensup araştırmacılar tarafından Hz. Muhammed (sav)'in farklı yönleriyle ele alınıp tanıtılmaya çalışılmasının O'nun bütünlüklü ve tam olarak tanınıp anlaşılmasında sağlıklı bir yol olmadığını belirterek başladı. Bu parçalı yaklaşım yerine Kur'an merkezli ve bütünlüklü bir peygamber tasavvurunun O'nun evrensel nitelikteki örneğinin anlaşılmasında gerekli olduğu devamlı belirtildi. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in örneğinin kimlik ve kişilik bağlamlarında yeniden değerlendirilmesini öneren Celal Kırca'nın şu özgün tespitleri Allah Rasûlü'nün evrensel örneği hususunun açıklığa kavuşmasında son derece dikkat çekiciydi:

“Hz. Peygamberle ilgili olarak Kur’ân’da onun resûl kimliğini belirten ayetlerin yanında kişiliğine yönelik ayetlerin içeriği ve vermek istediği mesaj dikkate alındığında, verilmiş bir unvanın öneminden ziyade, sahip olunan kişilik özelliklerinin değerinden söz edildiği görülmektedir. Kur’ân’da yer alan bilgilerden ve Hz. Muhammed (sav)’in yaşayış tarzından anlıyoruz ki, onun kim olduğunu ifade eden biyolojik ve fizyolojik varlığına bağlı kimlikleri değil, nasıllığını ifade eden kişilik özellikleri örnek gösterilmiştir. Kim sorusunun cevabı olarak verilebilecek her cevap, büyük oranda yerelliği; nasıl sorusunun cevabı olarak verilebilecek her cevap ise daha ziyade evrenselliği ihtiva etmektedir. Kur’ân’da kimliğinden ziyade, kişiliğinin öne çıkartılması O’nun örnekliliğini yerel boyuttan uzaklaştırıp evrenselliğe doğru yönlendirmek içindir. Bu konuda teşebbüh yoktur. Çünkü teşebbühte yerellik, modellikte ise evrensellik vardır. Bir başka ifade ile, onun kimliğine uygun kişilik özellikleri, bizim için örnek bir davranış olmakta ve bu örneklilik de evrensel bir mahiyet arz etmektedir.

Hz. Peygamber’in örnekliliği; nasıl bir kul, nasıl bir insan, nasıl bir baba, nasıl bir koca, nasıl bir komşu, nasıl bir müşteri, nasıl bir arkadaş, nasıl bir yönetici, nasıl bir müjdeleyici ve uyarıcı, nasıl bir ışık v.s. gibi evrensel olma potansiyeline sahip nitelikleri yönüyledir. Bir başka deyişle, o kul oluşu ile değil, nasıl bir kul oluşu ile; insan oluşu ile değil, nasıl bir insan oluşu ile; baba oluşu ile değil, nasıl bir baba oluşu ile; koca oluşu ile değil, nasıl bir koca oluşu ile bize örnektir. Yoksa fizyolojisi, yerellik ifade eden sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik, sosyo-politik araç ve gereçler veya formların onun tarafından bir şekilde kullanılmış olması yönüyle değil.”

Prof. Dr. Kırca’nın ortaya koyduğu bu görüşler nebevî mesajın sadece muhtevası itibariyle değil de aynı zamanda onu insanlığa taşıyan Peygamber’in kişiliği ve uygulamaları bakımından da evrensel nitelikli olduğunu ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Öte yandan Prof. Kırca’nın bu değerlendirmelerde bulunurken özgün, bütünlüklü ve konuya göre özel diyebileceğimiz bir metot kullanması sîret araştırmaları için de kuramsal açıdan ayrı bir anlam taşımaktaydı.

Sempozyumun ikinci gününde ise nebevî mesajın ahlaki çöküntü ve aşırı şiddet başta olmak üzere çağımız sorunları karşısında neler söylediği, bir başka deyişle çağımız sorunları karşısında nebevî mesajdan nasıl yararlanabileceğimiz konusu üzerinde duruldu. Özellikle güzel ahlak sahibi olması yönüyle gerek Allah, gerekse de gayr-ı müslimler tarafından övgülere mazhar olmuş

Hz. Peygamber’in evrensel ahlaki mesajlarının küreselleşme olgusuyla karşı karşıya olduğumuz şu günlerde ele alınması oldukça anlamlıydı.

Dr. Huriye Martı tebliğinde Hz. Peygamber’in ahlaki çöküşü engellemede nasıl bir yöntem izlediğinin çözümlemesini yaptı. Hz. Peygamber’in iyi ve güzel ahlaki yaymada tekil davranışlar ve kötülükleri yasaklama değil de, zihin kalıplarını kırma yolunu benimsediğini belirten Huriye Martı, O’nun düşünce kalıplarını değiştirerek ahlaki tutarlılığın devamlılığını esas aldığını ortaya koydu. Bu konuda sadece belli bir zaman dilimi içerisinde değil de risalet döneminin tamamında her zaman ahlaki kaidelerin yerleştirilmesine ayrı bir önem verdiğinin altını çizen Martı tebliğinde özetle şu noktalara değindi:

“Ahlâk zaafalarını temele inerek çözümlenmek konusunda, Efendimizin kullandığı etkili yöntemlerden biri, ‘düşünce kalıplarını değiştirme’dir. Sözelimi kölelere insanca muamele edilmesine ahlâkî beklentisine cevap bulabilmek için öncelikle zihinlerde yer alan ‘kölenin ikinci sınıf insan olduğu’ kalıbını alt üst eden yepyeni bir kalıp getirmiştir: “Köleleriniz sizin kardeşlerinizdir!” Burada görüldüğü üzere Efendimiz bir konuda tek tek ahlâkî davranışları önerme yerine, ahlaki bir zihin yapısı oluşturacak, bütünlüklü bir hüküm ortaya koymakta ve bu hükmün köle ile sahibini dahi kardeş kılacak kadar ileri düzeyde olduğunu görüyoruz.

Öte yandan sünnetin hukuka dair verilerine son derece önem verilirken ahlaka dair verileri göz ardı edilmektedir. Oysa bugün özellikle İslâm ülkelerinde yaşanan ahlâkî çöküşün altında yatan sebeplerden birisi de, sünnetin ahlâka dair tavsiyelerini ‘yapılsa iyi olan ama yapılmayınca ceza gerektirmeyen öğütler’ şeklinde algılayan yanlış zihniyet kalıbıdır. Bu sebeple daha çok ‘sünnet’ bağlamında yer alan Hz. Peygamberin ahlaki öğütleri pek dikkate alınmıyor. Hal böyle olunca zamanla iman ve ahlak arasındaki bağ da kopmaktadır. İman-ahlak-ibadet şeklinde sıralanması gereken halkada yerler değişiyor ve “iman-ibadet-ahlak” şeklini alıyor. . Günümüzde ahlaki sünnetler ikinci plana itilmekte, söz gelimi namazın sünnetlerine riayet edildiği gibi ahlaki sünnetlere riayet edilmemektedir. Oysa ibadet alanına dair sünnetler ne kadar önemliyse ahlak alanına dair sünnetler de o derece önemlidir. İnanan insan ibadetini yerine getirmek kadar ahlaki olmak zorundadır. Zira Hz. Peygamberin, ‘güzel ahlâkın imanın olmazsa olmazı’ olduğuna dair bir düşünce kalıbı yerleştirmeye çalıştığı son derece aşikârdır. Maalesef bu durumun göz ardı edilmesi sonucu günümüzde ibadetini yerine getiren ama ahlaki zaafılarından kaçınamayan Müslüman tipiyle sık karşılaşmaktayız.”

Huriye Martı'nın bu tespitleri İslâm Dünyasında günümüzde yaşanan ahlaki çöküntü konusunda çözümün nerede aranması gerektiğini açık bir şekilde işaret etmekteydi. Diğer yandan ahlaki erdemleri aşılama zihin kalıplarını kırma yönteminin kullanıldığı tespiti de, nebevî kültürdeki ahlaki ilkelerin yerel değil, genel-geçer ve evrensel nitelik taşımaya yönelik olduğunu göstermekteydi.

Hız. Peygamber'in hayatını doğru öğrenmenin evrensel barış açısından önemine değinen Prof. Dr. Adnan Demircan ise Müslümanlarla diğer medeniyetlere mensup insanların Hız. Peygamberin mesajını doğru anlamaları, ilişkilerinin onun yol göstericiliğinde daha barışçıl bir çerçevede gelişmesine katkıda bulunacağını vurguladı. Batılı bazı yazarların günümüzde medeniyetler arası çatışmayı körüklediğine dikkat çeken Demircan, bu önyargılı davranış kalıplarının Müslümanları tahrik ederek iradeleri dışında bir çatışmaya sevk etmeye yönelik olduğunu söyledi. Alev Alatlı'nın "Müslümanlar atom bombasını icat etmezdi" görüşüne de değinen Demircan, atom bombasının topyekûn yok edici bir özelliğe sahip olduğunu, Müslüman bilginlerin bilimde ne kadar ilerlerse ilerlesin hiç bir zaman böylesine yok edici bir icada imza atmayacaklarını belirtti. Demircan sözlerine devamla, İslâm Medeniyetinin hiçbir zaman ötekini tahakkümü altına almadığını ve nebevî mesajın dikkate alındığında bundan sonra da böylesine bir tahakkümün söz konusu olmayacağını, dolayısıyla Hız. Peygamber'den alınan ışığa "tüm insanlığın" muhtaç olduğunu söyledi.

Sempozyumun genel değerlendirme bölümünde ise Prof. Dr. Mustafa Fayda konuşmasına nebevî mesajın evrenselliği konusunda bir tartışma olmadığı, bizim onu nasıl anlayabileceğimizin asıl önemli nokta olduğunu belirterek başladı. Bu çerçevede İslâm Medeniyetinin zengin bir tarihsel tecrübeye sahip olduğu, Osmanlı'nın dervişler aracılığıyla Balkanlar'a yönelik sürdürdüğü iskân politikasının ve Asya'ya giden Müslüman tüccarlar aracılığıyla Malezya-Endonezya gibi ülkelerde İslâm'ın yayılması olayının da bu konuya örneklik teşkil ettiği Prof. Fayda tarafından belirtildi.

Prof. Dr. Celal Kırcı ise Kur'an ve Sünnet'in tek başına yeterli olmadığı, uygulama bağlamının evrensellik iddiası açısından önemli olduğu şeklinde bir değerlendirmede bulundu. Öte yandan nebevî mirasın muhtevasındaki evrensel mesajların yayılabilmesi için Müslümanların düşünce biçimlerini değiştirip

kalıp yargılardan kurtulması gerektiği ve kategorik Aristo mantığı yerine analitik düşüncenin benimsenmesi gerektiğini söyleyen Kırcı, Muhafazakârlık konusunda da önemli tespitlerde bulundu. Töre gibi yerel ve örfi değerlerin tutuculuk olgusunu ortaya çıkardığı, muhafazakârlığın ise aslında iyi ve güzel değerlerin muhafazasına dayalı bir düşünce sistemi olduğu vurgusuyla bu iki olgunun birbirinden ayrı değerlendirilmesi gerektiği tespitinde bulunuldu. Prof. Kırcı konuşmasının devamında, nebevî mesajın evrensel düzeyde uygulanabilirlik kazanmasının da kendisine sonradan dâhil olmuş gibi gözükten bu tutucu öğelerden arınmasına bağlı olduğunu dile getirdi.

Gerçekleştirilen sempozyumun hayli başarılı geçtiğini dile getiren Prof. Dr. Hüseyin Algül ise gelecek yıllarda Konya'da çalışmanın ikinci basamağı olarak uluslararası bir Sîret Sempozyumunun düzenlenmesi temennisinde bulundu.

Şerif ESKİN

Meridyen Destek Derneği, Üsküdar, İSTANBUL